

Gończyce

Dzieje wsi i parafii

Wstęp

W ostatnich latach¹ powstał w Gończycach piękny, duży kościół godny sporego miasta. Zważywszy na wielkość wsi (912 osób – kwiecień 2003 r.) oraz wielkość parafii (ok. 3100 wiernych) a także na tempo budowy jest to wysiłek olbrzymi, który miejscowy proboszcz uważa wprost za cud wymodlony przez kapłanów i parafian. Wybudowanie tej świątyni to zasługa i efekt wspólnej pracy inicjatora budowy ks. Kanonika Jana Spólnego (obecnego proboszcza) oraz parafian i ich ofiarności. Zainspirowany tym wydarzeniem postanowiłem zebrać wszelkie notki o historii wsi i parafii. Gończyce to mała wieś, w której nie było ważnych zdarzeń historycznych, dlatego i wiadomości są nieliczne. Moja praca to amatorskie szperanie w miejscowej bibliotece oraz w zbiorach książek i dokumentów wśród znajomych, dlatego wiarygodność historyczną składam na barki autorów cytowanych źródeł.

Historia wsi

Genezy nazwy wsi oraz daty powstania, – co jest chyba niemożliwe – nie udało mi się ustalić. Pewne przesłanki podaje cytat „Najstarszymi relikdami osadniczymi uchwytnymi do dziś są dwie nazwy o charakterze patronimicznym², mianowicie Maciejowice i Gończyce, świadczące o istnieniu tutaj osadnictwa już w wiekach VII-VIII. Oczywiście, osad w tym okresie musiało być znacznie więcej, uległy one zupełnemu zniszczeniu albo nazwy ich z biegiem czasu zostały zmienione”.³

Gdy w 1138 roku Bolesław Krzywousty rozbił swoim testamentem Polskę na prowincje. Na Promniku (Promnicy), rzeczce przepływającej przez wieś Gończyce, prawym dopływem Wisły, wyznaczono granicę między Mazowszem, – które objął Bolesław Kędzierzawy, a ziemią sandomierską, która wraz z całą Małopolską przypadła księciu Henrykowi. To jeden z powodów, dla których Gończyce na przestrzeni wieków zaliczano do różnych regionów.

Genezę wsi wyjaśnia następny cytat: „Gończyce założone zostały w I poł. XV w. wśród dawnej Puszczy Bielicy przez bp Stanisława Ciołka, który w 1429 r. ustanowił we wsi sołectwo. W 1738 r. osada staraniem F. Grabowskiego, starosty trzebieszowskiego otrzymała prawa miejskie, ale na krótko. Na cześć króla Augusta III Sasa nadano miastu nazwę Augustiwil. Nazwa ta jednak nie przyjęła się”.⁴

W skład majątku Gończyce wchodziły: wieś Gończyce z XV w., wieś Sokół, część wsi Chotynia, folwark Gończyce z młynem wodnym. Pierwszymi udokumentowanymi właścicielami byli: Mikołaj i Barbara Koźmirzewscy 1483-1489, a ostatnimi:

- Kazimierz Roszkowski s. Ildefonsa 1883-1935,
- Maria z Paszkowiczów Roszkowska ż. Kazimierza 1935,
- Zofia Roszkowska c. Kazimierza 1935-
- Jerzy Roszkowski s. Kazimierza 1935-
- Maria Gąsiorowska 1935- wszyscy do reformy w 1945 r.⁵

W 1835 przeprowadzono trakt bity Warszawa – Garwolin – Ryki – Lublin. Przy tej szosie od strony południowej zbudował właściciel Gończyc – Józef Tomasz Grabowski – budynki murowane na mieszkanie urzędników poczty i urząd pocztowy (poczta była już w 1830 r), a z drugiej strony szosy wystawił oberżę, restaurację dla rozwożących pocztę; były pokoje noclegowe przy oberży pod jednym dachem był długi zajazd w formie długiego i szerokiego korytarza ze żłobami dla koni pocztowych i przewożących towary tym traktem Stało też kilka innych murowanych budynków, na kuźnię i sklep. Kiedy pocztę zaczęto przewozić pociągami, pocztę w Gończycach skasowano. W pustych budynkach

¹ 1998÷2002

² nazwa powstała od imienia, nazwiska lub stanowiska

³ Garwolin – dzieje miasta i okolicy. Bogusław Gerlach – Region garwoliński we wczesnym średniowieczu. Str. 36.

⁴ Janusz Zmudziński – „Otwock – Garwolin – Ryki i okolice”. Warszawa 1969

⁵ Klemens Kurzyp – Dobra ziemskie w dawnym powiecie stężyckim. Stężyca 1990. str. 24÷25

założono sąd pokoju, kółko rolnicze z kasą, którą później przekształcono w kasę Stefczyka. Sędzią i prezesem kasy był długie lata Kazimierz Roszkowski. Po przeniesieniu sądu do Maciejowic w tym budynku była fabryczka sukna⁶.

Około 1850 r. powstała szkoła powszechna, a około 1880 r. przeprowadzono drogę Sobolew – Łuków.

W 1886 r. ukazem carskim odebrano Kościołowi część ziemi, którą otrzymał Mazur (pradziadek p. Kazimierza Szaniawskiego) i inni osadnicy za długoletnią służbę w wojsku rosyjskim. Tak powstały Mazurki.

W 1904 roku była komasacja ziemi, zlikwidowano drogę korycką a powstała zakościelna.

W 1934 r. wybudowano nową szkołę. W 1947 dyrektor POM-u rozebrał na opał młyn wodny. W 1955 zelektryfikowano wieś a 1964 powstała OSP. W 1990 roku powstał nowy, piętrowy budynek Gimnazjum i Szkoły Podstawowej. Obecnie we wsi jest woda, gaz, biblioteka, przedszkole.

Ciekawa jest przynależność administracyjna Gończy:

- ✓ Tereny na pd. od rzeki Promnik do czasów rozbiorów – powiat stężycki (ziemia stężycka woj. sandomierskiego)
- ✓ Tereny na pñ. od Promnika do 1538 – pow. czerski
- ✓ Tereny na pñ. od Promnika po 1538 – pow. garwoliński ziemi czerskiej
- ✓ 1795 – zabór austriacki – ziemia stężycka
- ✓ 1809 – Księstwo Warszawskie (pow. garwoliński lub żelechowski)
- ✓ 1815 – Królestwo Polskie (pow. garwoliński lub żelechowski w woj. podlaskim z siedzibą w Siedlcach.
- ✓ Po zmianach (reforma administracyjna) – pow. łukowski guberni lubelskiej
- ✓ 1867 – pow. garwoliński guberni siedleckiej
- ✓ 1919 – pow. rycki woj. lubelskie
- ✓ 1945 – pow. garwoliński woj. warszawskie
- ✓ 1976 – woj. siedleckie
- ✓ 1990 – pow. garwoliński woj. mazowieckie

Parafia Gończyce najprzód należała do dekanatu stężyckiego, diecezji krakowskiej, ziemi stężyckiej, wojew. krakowskiego. W roku 1802 należała już do diecezji lubelskiej, obwodu Radzyń; w roku 1808 do obwodu Siedlce, do Galicji Wschodniej. Do dekanatu stężyckiego należy jeszcze w 1818 r., później do dekanatu łaskarzewskiego, aż do końca 1866 r. Od 1867 r. do 1919 r. wchodzi w skład dekanatu garwolińskiego, a obecnie znów do łaskarzewskiego. W roku 1818 Gończyce należą do obwodu łukowskiego, wojew. podlaskiego. W 1854 r., należą do diecezji podlaskiej, guberni lubelskiej, powiatu łukowskiego⁷.

Walki o wolność

Gończyce brały udział w walkach o wolność Ojczyzny.

Podobno Grayber, dziedzic Gończycki, za udział w powstaniu styczniowym ściągnął na swoją rodzinę nędzę. Żona i dzieci zebrały chleba u wieśniaków. Faktem jest, że w 1867 r. sprzedał posiadłość. Wieśniacy również brali udział w powstaniu, między innymi w sławnej potyczce w Żyrzynie. 22.III.1863 r. pod Gończycami potykał się z kozakami oddział Gustawa Wysogoty-Zakrzewskiego. Powstańcom udało się zatrzymać dyliżans pocztowy i zabrać ważne przesyłki rządowe. Prawdopodobnie to o tej bitwie opowiadają starzy ludzie, że było tyle trupów po obu stronach, że most (około 200 m na południe od mostu na Promniku) nazywany jest „trupowy” lub „trup”. Inna bitwa w parafii: „W rosnących wówczas, pomiędzy Chotyń a Przyłękiem lasach doszło 6.X.1863 r. do

⁶ Ks. mgr Piotr Aleksandrowicz – Parafia Gończyce – Opole 1949

⁷ tamże

tragicznego dla powstańców (z oddziału Karola Krysińskiego) starcia z przeważającymi siłami carskimi”⁸.

W pierwszej wojnie światowej Gończyce nic nie ucierpiały.

W roku 1939 już 1 września po południu nadleciały samoloty niemieckie od strony zachodniej i zrzuciły bomby na pola kownackie, zabijając chłopczynę-pastuszką i kilka krów. 8 września Niemcy zbombardowali Oberzę, Mazurki, majątek Ostrożeń, dużo ludzi zginęło, cała rodzina Lisów, Garnek, Białokurówna, Bożkowa z synkiem i wielu innych nieznanymi⁹. 13.IX.1939 r. w rejon skrzyżowania dróg koło Gończyce doszły od Żelechowa zagony niemieckiej dywizji pancerniej gen. W. Kempfa, zamykające ruch na szosie lubelskiej i stoczyły bitwę z wojskiem polskim, cofającym się szosą warszawską na wschód. Spalili cały Ostrożeń Bankowy, zabudowania 36 gospodarzy, zabili Piątka, Bonecką, Talarkównę, Czajkowskiego, Boreniową, Jurczaka i Wojewódzką¹⁰.

Podają inne ofiary za ks. mgr Aleksandrowiczem: „W Sokole Niemcy wkraczając, spalili Emerytkę, zabili właściciela Józefa Babika i wrzucili go do ognia. Spalono też z samolotów Trzciankę.

Potem Niemcy za zabicie policjanta zabrali z Sokoła 6 mężczyzn, z których wrócili tylko Filipowicz i Mądry, a Czamara Józef, Bieńko Józef, Bieńko Tadeusz i Kołaczek zginęli w Treblince. Poza tym aresztowano Babika i Kurka. Babik wrócił z obozu, Kurek zginął.

W Kownacicy w poszukiwaniu prasy podziemnej zabito Grulów Onufrego, Władysława i Edwarda.

W Chotyni za broń wywieźli Więckowskiego i Gałązkę i nie wrócili więcej.

W Ostrożeniu wywieźli: Zalecha Edwarda, Lechnia Bolesława, Owczarczyka Feliksa, Klewka Stanisława, którzy później zginęli w obozach. Talarek Bolesław wrócił”¹¹.

W lesie za Gończycami przy szosie do Ryk w maju 1944 r. partyzanci GL z oddziału Serafima Aleksiejewa urządzili zasadzkę na kolumnę przejeżdżających samochodów wojskowych. W starciu zginęło ok. 20 hitlerowców. Zniszczono 4 samochody.

Historia kościoła i parafii

W roku 1698 Anna z Waławic Sułowska, wdowa po Krzysztofie ze Skołoszyna Sułowskim, dziedziczka dóbr Gończyce, buduje kościół, czyni wobec akt grodzkich w Stężycy fundację na utrzymanie księdza, a w 1699 r. następuje przyjęcie i potwierdzenie erekcji przez władze duchowne w Kielcach. Wieś Gończyce należała do parafii Samogoszcz i nowo ufundowany kościół był jako filia kościoła parafialnego w Samogoszczy, obsługiwany przez wikariuszów zależnych od proboszcza w Samogoszczy.

Pierwszy kościół, zbudowany w 1698 r. przez Annę Sułowską, nie jest znany z opisów dokumentów: był drewniany, lecz już w 42 lata swego istnienia został tak opustoszony, że nowy dziedzic Gończyce Kazimierz Grabowski w r. 1740 na nowo buduje zupełnie nowy, czy przebudowuje stary, z drzewa dębowego. O, tym kościele krąży stare opowiadanie, że dziedzic ten miał go wygrać za zakład: czy zabierze go od razu. Po ten kościół przyjechało tyle wołów, że zabrano go od razu i jeszcze 48 par wołów szło z powrotem z pustymi wozami. Ile w tym prawdy nie wiadomo, przy ostatnim przedłużaniu kościoła, podobno majstrowie zauważyli faktycznie na starym drzewie dębowym jakoby ślady przebudowy. Kościół ten został rozbudowany w 1893 i 1934 roku.

W roku 1764 23 listopada znowu w urzędzie biskupim w Kielcach, in Officio Kielcensi, kościół parafialny w Gończycach zostaje odłączony od kościoła macierzystego w Samogoszczy i staje się samodzielną parafią, obejmującą tylko jedną wieś Gończyce ze 120 osobami. W roku 1802 jest 180 katolików i 11 żydów¹².

⁸ Patrz odnośnik 4

⁹ Patrz odnośnik 6

¹⁰ tamże

¹¹ tamże

¹² tamże

W roku 1832 dnia 30 grudnia wsie Kownacica, Sokół, Ostrożenie Boskich i Paschalskich i kolonie Ostrożeńskie, ze względu na trudności uczęszczania na nabożeństwa do odległej Korytnicy odłączają się od parafii Korytnica a przyłączają się do parafii Gończyce. Wioski: Anielów, Józefów, Władysławów, Trzcianka, Gąsiorzy i folwark Michalin, powstały z kolonii Ostrożeńskich lub majątku Ostrożeń¹³.

W roku 1887 18 października ze względu na dobro duchowe i wygody wiernych, którzy o to proszą, wikariusz kapitulny i administrator generalny diecezji Lubelskiej, ks. Franciszek Jaczewski, odłącza Milanów, Nowiny, Rozalin, Stefanów, Sobolew place, Sobolew stacja, Sobolew folwark i Walerków folwark od parafii maciejowickiej, a przyłącza do parafii Gończyce. W roku 1905 parafia Gończyce liczy 2 488 osób. 5 kwietnia 1919 r., ks. biskup Henryk Przeździecki powyższe wioski sobolewskie znowu odłącza od parafii Gończyce, a przyłącza do samodzielnej już parafii Sobolew,

W roku 1920 18 lutego wieś i folwark Chotyń przyłącza się do parafii Gończyce od parafii Górzno¹⁴.

Ksiądz Kanonik Jan Spólny i nowy Kościół.

Parafia oczekiwała nowego kościoła już w okresie międzywojennym, lecz trudne warunki bytowe a potem komuna nie pozwoliły na realizację. W grudniu 1990 z parafii Dokutów przybył do parafii Gończyce ks. Jan Spólny, który potrafił przekonać parafian do budowy. Cytuję księdza: „kiedy jest mocna wiara, cierpliwość i pracowitość mimo trudnych czasów można dużo osiągnąć i cieszyć się efektami pracy”.

W 1993 roku wyruszyła wspólnie z dekanatem łaskarzewskim a rok później druga, tym razem samodzielna, wyjątkowa w Polsce parafialna pielgrzymka z niesieniem figurki Matki Boskiej Fatimskiej z intencją pomyślnej i bezpiecznej budowy nowej świątyni. Wg słów proboszcza: „temat budowy trzeba było przemodlić”.

Nadeszły czasy stosowne do podjęcia decyzji o budowie.

W 1995 roku odbyły się misje parafialne prowadzone przez ks. Prałata Witolda Kobylńskiego (niegdyś gorliwego wikariusza garwolińskiego) i o. Jana Zająca. Po misjach stanął krzyż i podjęto decyzję o budowie bez alkoholu, czystymi rękami i sercami

Wtedy zapadły decyzje o 3 kolejkach:

1. każdego dnia 1 rodzina ofiarowała modlitwę różańcową i uczestnictwo we mszy świętej w intencji szczęśliwego przebiegu budowy i w intencji dobroczyńców (różaniec chodził od domu do domu)
2. mężczyźni podjęli się przepracować 5 dni w roku od osoby (kolejno wioskami)
3. kobiety podjęły się wyżywić wszystkich pracujących na budowie (1 gospodyni na 10 pracujących – kolejno wioskami)

Ważne daty budowy:

- jesień 1997 – fundamenty
- maj 1998 – pierwsza cegła
- maj 1998 – wmurowanie kamienia węgielnego przez bp H. Tomasika
- 1999 – zalanie stropu
- wiosna 2000 – pierwszy krzyż
- 17.06.2000 – pierwsza msza – prymicyjna ks. M. Olka
- lato 2002 – krzyże na wieżach
- jesień 2002 – ogrzewanie kościoła
- 2003 – wykończenie podziemi i co. podziemi, oświetlenie strychu i podziemi
- 2004 – uporządkowanie terenu wokół kościoła, posianie trawy i posadzenie drzewek

¹³ Patrz odnośnik 6

¹⁴ tamże

Modlitwy w intencji powołań zaowocowały: pierwszy ksiądz po stu latach z parafii, trzech alumnów i dwa powołania zakonne.

I jeszcze kilka liczb obrazujących wielkość przedsięwzięcia:

- wysokość wież z krzyżami (6 m.) – 51 ± 0.5 m
- wysokość głównego stropu od posadzki – 13 m
- wysokość naw bocznych – 7 m
- powierzchnia – 13 arów
- 180 tys. klinkieru
- 880 tys. czerwonej cegły
- obecna (2004 r.) wartość inwestycji $6 \div 8$ mln. PLN.

I najważniejsze: kościół powstał bez dotacji z zewnątrz. Sprawdziło się powiedzenie: „w jedności siła”.

Warte zapamiętania

Na łuku tęczy starego kościoła w Gończycach rozpięta jest rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego z drugiej połowy XIX wieku, o bezbłędnym modelunku ciała i pełnym spokojem wyrazie zastygłej w cierpieniu twarzy. Ludowa rzeźba Chrystusa Frasobliwego w wydrążonym pniu drzewa lipowego, nakrytym daszkiem namiotowym w koronie królewskiej na głowie, zdobiąca przydrożną kapliczkę z 1650 roku we wsi Anielów, wzbogaciła zbiory Państwowego Muzeum Etnograficznego w Krakowie; jej miejsce zajęła współczesna kopia wykonana przez krakowskiego plastyka¹⁵.

Na cmentarzu z roku 1834 jest grobowiec Grabowskich z 1837 r. Tu pochowano księdza kanonika Bylickiego proboszcza w latach 1901÷1931 jednego z najbardziej zasłużonych księży dla parafii oraz figurka Matki Boskiej na grobie ks. Truszkowskiego z 1872 roku. Inny stary grób to dwie płyty nagrobne: Apollonia ze Skiwskich Porazińska – 1853 i Konstanty Poraziński – 1856 rok. W 2003 roku powstał pomnik na grobach nieznanymi żołnierzy.

Opis ostatniej siedziby Roszkowskich:

Okazały dwór w stylu eklektycznym wzniesiono w I połowie XIX wieku, jeszcze za rządów Grabowskich. Był to solidny budynek murowany zwrócony frontem na wschód. Składał się z dwóch części - piętrowej od południa i parterowej od północy. Obydwie przykryte zostały dachami dwuspadowymi, niegdyś wykonanymi z blachy, dziś z eternitu.

Przed frontem dworu znajdował się owalny klomb, do którego prowadziła aleja dojazdowa od strony doliny Promnika. Ozdobą części piętrowej był ganek wsparty na dwóch kolumnach, nad którym znajdował się balkon otoczony żeliwną balustradą¹⁶.

Dwór ma charakter eklektyczny. Murowany z cegły i otynkowany, składa się z trójosiowej części piętrowej i pięcioosiowej części parterowej; jest ponadto podpiwniczony. Część piętrowa jest zwieńczona trójkątnym szczytem, poprzedza ją dwukolumnowy portyk podtrzymujący taras na wysokości pierwszego piętra. Prostokątne otwory są osadzone w płycinach zamkniętych od góry trzema lub czterema arkadkami. Układ pomieszczeń gruntownie przekształcony po drugiej wojnie światowej; dwór zamieniono na mieszkania prywatne. Dachy dwuspadowe kryte falistym eternitem. Wokół dworu rozciągają się pozostałości parku krajobrazowego z pięknymi okazami starodrzewu, założonego w pierwszej połowie XIX w.¹⁷

Na miejscowym cmentarzu pochowane są trzy pokolenia tej rodziny, m.in. Ildefons (1815-1880, Kazimierz, założyciel kasy gończyckiej, długoletni sędzia i opiekun włościan (1866-1936) oraz Jerzy (1902-1980). W 1998 roku pochowano Władysławę Roszkowską.

Inne obiekty: stara plebania z 1886 r., pomnik Serca Jezusowego – projektu inż. arch. M. Łokcikowskiego z Warszawy z 1948 r., figurka Jezusa z krzyżem z 1906 r.

¹⁵ Izabella Galicka, Hanna Sygietyńska – Zabytki Garwolina i okolic. Str. 236

¹⁶ Gazeta Wyborcza – 23 września 1994 r.

¹⁷ Źródło nieznane

Zasługuje na uwagę, że w obrębie parafii, na Emerytce miała swoją posiadłość i mieszkała Maria Rodziewiczówna, wielka pisarka polska. Dom był duży, drewniany, strzechą kryty, od południa z wielką szklaną werandą. Obok szumiał sosnowy las. Około Emerytki jest Drobinka. Wśród drzew stoi willowy dom wypoczynkowy dla studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

W Ustroniu mieszkała właścicielka wydawnictwa Gebethner i Wolf - Wolfówna, która ofiarowała dla kościoła Gończycach wielki obraz, sposobem gobelinowym przez siebie malowany, przedstawiający św. Annę, nauczającą Najsw. Marię Pannę. Obraz ten wisi w zakrystii. Podarowała również sporo książek do biblioteki parafialnej.¹⁸

Podsumowanie

W 1949 roku ks. mgr Piotr Aleksandrowicz wydał książeczkę *Parafia Gończyce – rys historyczny w 250 rocznicę istnienia*. Oto notka o nim: „od 1 września 1946 r. do 20 sierpnia 49. W tym czasie założono światło elektryczne w kościele: w nawie na chórze i w zakrystii, zawieszono rynny przy dachu kościelnym, dokończono murowania parkanu cmentarza grzebalnego, zasadzono drzewka przy parkanie: przy nowej alejce na cmentarzu, założono skwerek przed cmentarzem, postawiono pomnik Serca Jezusowego, ogrodzono parkanem siatkowym ze słupami cementowymi alejkę wiodącą z szosy do kościoła, przekopano nowe koryto rzeki.

Zaprowadzono nabożeństwo w pierwsze soboty miesiąca do Niepok. Serca Matki Boskiej z Fatimy. W 1947 r. odbyły się misje parafialne, w 1948 r. poświęcono całą parafię Najsw. Sercu Jezusowemu, w 1949 r. wizytacja kanoniczna przez ks. biskupa Ignacego Świrskiego.

20 sierpnia 1949 r. przeniesiony został na życzenie ks. Prymasa do Gniezna na profesora do Seminarium Duchownego Niższego i Wyższego¹⁹.

W swojej pracy bardzo dużo korzystałem z tej pozycji. Zresztą, w większości to opracowanie to wyszukanie i zacytowanie źródeł. Podałem te urywki, które uważałem za potrzebne w tej pracy. Zainteresowanych odsyłam do podanych pozycji a także chętnie udostępnię zdjęcia i pozycje zebrane w moim komputerze. Mój e-mail **uczony55@wp.pl**

**Opracował Kazimierz Paciorek
Gończyce 28 lipca 2004**

Źródła

1. **ks. mgr Piotr Aleksandrowicz – Parafia Gończyce – rys historyczny w 250 rocznicę istnienia – Opole 1949**
2. **Janusz Żmudziński – „Otwock – Garwolin – Ryki i okolice” – przewodnik turystyczny – Sport i Turystyka – Warszawa 1969**
3. **Klemens Kurzyp – Dobra ziemskie w dawnym powiecie stężyckim – Towarzystwo Przyjaciół Stężycy – Stężyca 1990**
4. **Włodzimierz Pawłowski – W Gończycach – Gazeta Stołeczna – 23 września 1994**
5. **Garwolin – dzieje miasta i okolicy**
 - ✓ **Bogusław Gerlach – Rejon garwoliński we wczesnym średniowieczu**
 - ✓ **Izabella Galicka, Hanna Sygietyńska – Zabytki Garwolina i okolic**

¹⁸ patrz odnośnik 6

¹⁹ tamże